

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

ՊՐՈՖ. — ԴՈԿՏ. Ա. ԱՔՐԱՀԱՄՅԱՆ

ԴԱՎԻԹ ԱՆԱՎԿԱ ՈՐԴՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

§ 1. Դավիթ Անավկա որդու կանոնների մասին առաջին տեղեկությունները մեզ հաղորդել են նրան մոտիկ ժամանակակիցները: Այսպես, 13-րդ դարի պատմիչ Կիրակոս Գանձակեցին Դավթի կանոնների մասին հետևյալն է գրել... Դավիթ վարդապետն Անավկա որդի... գրեաց զկանոնական օրինադրութիւնս զեղեցկալարմարս և պիտանացոս ի խնդրոյ քահանայի միոջ, որում անունն էր Արքայութիւն, ի քաղաքէն Գանձակայ: Վարդան Արեւելցին Դավթին ճանաչում է որպէս «ղիւրահաս» կանոններ հորինող հեղինակ² («ղիւրահաս» այստեղ ունի «ղլուրամատչի», «պարզ», «հասկանալի» իմաստը): Դավթին հիշում են նաև Մխիթար Այրիվանեցին, Ստեփանոս Օրբելյանը և ուրիշները: Պետք է ենթադրել, որ Դավթի կանոնները, իր ժամանակին, լայն տարածում են ունեցել և մեծ ժողովրդականություն վայելել:

Տպագիր գրականության մեջ, Դավթի կանոնների վրա առաջին անգամ կանգ է առել Հ. Մ. Չամչյանն իր «Պատմութիւն Հայոց»-ի մեջ և բացասական կարծիք հայտնել: Նա գտել է, որ Դավթի կանոնները գրված են «խառնիխոռն ոճով և անբնական բանիւք», ենթադրելով, որ նրանք աղճատվել են ընդօրինակող գրիչների կողմից³, Չամչյանի այս չհիմնավորված եզրակացու-

թյունը տառացի կրկնել են Ս. Սոմալը⁴ և նրա աշխատության քերականորեն թարգմանող Նեյմանը⁵:

Հետագայում Դավթի կանոնների վրա կանգ են առել Հ. Գ. Զարբանեկյանը⁶ և Հ. Հ. Տաշյանը: Վերջինս, խոսելով Դավթի կանոնների մասին, համարել է նրանք «մեծ մասամբ խենթական բաներ»⁷:

Դավթի կանոնների նկատմամբ եղած այս կարծիքները փորձել է ցրել հայտնի բանասեր Կ. Կոստանյանը իր «Դավիթ վարդապետ Անավկա որդի» խորագրի կրող արժեքավոր ուսումնասիրության մեջ, որը տպագրվել է «Ազգագրական հանդէս»-ի № 14 և 15 դրքերում: Կոստանյանը ցույց է տվել, որ Դավթի կանոններն արտացոլում են իր ժամանակի իրավական նորմաներն ու սովորությունները, և այդ իսկ տեսակետից, հայ գրականության պատմության մեջ խոշոր արժեք են ներկայացնում⁸, Նա ցույց է տվել նույնպես, որ Դավթի կանոնագիրքը հայկական առաջին դատաբանագիրքն է հանդիսացել—Մխիթար Գոշը օգտվել է Դավթ Անավկա որդու կանոններից:

Կոստանյանի այս արժեքավորումից հե-

4. M. P. S. Somal, «Quadro della storia etc.», Venezia, 1829, p. 90.

5. C. F. Neumann, «Versuch einer Geschichte der Arm. Literatur», Leipzig, 1886, p. 163.

6. Հ. Գ. Զարբանեկյան, «Հայկական հին գաղութան պատմութիւն», Վենետիկ, 1897 թ., էջ 662:

7. Հ. Հ. Տաշյան, «Ծուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենագրանի Մխիթարեանց ի Վիեննա», 1895 թ., էջ 656:

8. «Ազգագրական հանդէս», գիրք 16, էջ 67:

1. Կիրակոս Գանձակեցի, «Պատմութիւն Հայոց», Թիֆլիս, 1909 թ., էջ 107:

2. Վարդան Մեծ, «Պատմութիւն տիեզերական», Մոսկվա, 1861 թ., էջ 159:

3. Հ. Մ. Չամչյան, «Պատմութիւն Հայոց» հատոր Դ, էջ 41:

տո ևս Դավթի կանոնները զարմանալիորեն թողնել են անուշադրության, չնայած Հ. Ղ. Ալիշանն ևս իր «Հին հաւատք կամ հեթանոսական կրօնը հայոց» աշխատության մեջ, հին հայկական հավատալիքների կապակցությամբ, բարձր գնահատական է տվել Դավթի կանոններին և մի շարք մեջբերումներ արել նրանցից⁹, իսկ Հ. Բ. Սարգսյանը հրատարակել է Դավթի կանոնների նախալերը¹⁰, 94-րդ գլուխը¹¹:

Դավթի կանոններին, նոր ժամանակներում, դրական տեսանկյունով, անդրադարձել են սովետական մեր հայագետները: Այսպես, պրոֆ. Մ. Արեղյանը գտնում է, որ Դավթի կանոնները հայկական օրենսդրության կազմման փորձն է, և այդ «երկը, իր տեսակով, մի նոր բան է եղել մեր հին գրականության պատմության մեջ և այդ նորն էլ ծնունդ է նոր մտավոր հոսանքի»¹¹:

Վերջապես, Դավթի կանոնների վրա, Կոստանյանի վերև հիշված հոդվածի հիման վրա, կանգ է առել հանդուցյալ պրոֆ. Խ. Սամվելյանը իր «Հայ իրավունքի պատմության» մեջ, բայց չի ծավալվել, որովհետև ձեռքի տակ չի ունեցել Դավթի ձեռագիր ընդօրինակություններից ոչ մեկը: Նա միայն ցարկով նշել է, որ «այդ դատաստանագիրքը դուռն տպագրված չէ, ոչ էլ ուսումնասիրված, մեր գրականության մեջ կան միայն մի քանի կցկտուր տեղեկություններ...»¹²:

§ 2. Դավթի Ալավկա որդին 12-րդ դարի մատենագիր է: Մնվել է 11-րդ դարի 70—80-ական թվականներին Գանձակ քաղաքում (ներկայիս Կիրովաբադ): Դավթին ստացել է իր ժամանակի բարձր կրթություն: Ըստ Վարդանի մի վկայության, նա «թագից» է հանդիսացել Հովհաննես Սարկավազ Իմաստասերին, որից և պիտի ենթադրել, որ նա կա՛մ սովորել է նրա հետ միասին Հաղթատի վանքում և կա՛մ միասին պաշտոնավարել Անի քաղաքում¹³: Դավթի

Ալավկա որդին երկար ժամանակ դադարել է մանկավարժությամբ¹⁴:

Դավթը իր ժամանակի մեծ հեղինակություն ունեցող անձնավորություններից մեկն է հանդիսացել: Նրան ժամանակակից հիշատակագիրներից մեկը, Խոսեղով Արեւելյան Հայաստանում աչքի ընկնող անձնավորությունների մասին, գրում է. «Էր և յարեւս Սարկավազ վարդապետն՝ Հաղթատացին և անուանի Դավթ որդի Ալակայ և այլ բազումք աշակերտք և ընկերակիցք սոցա»¹⁵:

Թե որքան մեծ հեղինակություն է վայելել Դավթը իր ժամանակակիցների կողմից, կարելի է դատել այն փաստից, որ Դավթը Գրիգոր վարդապետի հետ միասին միջնորդել են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության առաջ, որն այն ժամանակ գտնվում էր Կիլիկիայում, որպեսզի Աղվանից կաթողիկոսական դահլի վրա հաստատվի Գաղիկ եպիսկոպոսը:

Դավթը մահացած պիտի լինի՝ 1139 թվականին: Ճիշտ չէ Սամվել Անեցու այն տեղեկությունը, որ իբր թե Դավթը մահացել է Հովհաննես Իմաստասերի մահվանից մի տարի հետո: Մեզ որոշակի հայտնի է, որ Հովհաննես Իմաստասերը մահացել է 1129 թվականին: Այդ թվականից մի տարի հետո չէր կարող մահացած լինել Դավթը այն պարզ պատճառով, որ նա իր վերև հիշված միջնորդությունը Աղվանից կաթողիկոսի մասին արել է 1138 թվականին:

§ 3. Դավթի Ալավկա որդու ձեռագրերը հայտնի են 17 ընդօրինակություններով, որոնցից 15-ը գտնվում են Հայկական ՍՍՏՊ հետական մատենադարանում, իսկ երկուսն արտասահմանի մատենադարաններում՝ մեկը Վենետիկի Մխիթարյանների, իսկ մյուսը Վիեննայի Մխիթարյանների մոտ: Անհրաժեշտ ենք համարում տալ ձեռագրերի համառոտ բնութագրական ըստ ժամանակագրական հնության:

1. Հայկական ՍՍՏՊ Պետական մատենադարանի ձեռագիր № 5607 (918): Սկիզբը՝ թ. 177ա, կանոնների գլխացանկից առաջ՝ «Ռաբի վարդապետի մակեղուն Ալավկա(յ) որդի, վասն պէսպէս հարցմանց խոստովանութեանց, խառն գգուշացուցիչ ասացեալ», իսկ տեքստի սկզբում ունի նոր մեր-նասիր՝ «Հարցումն առ սուրբ վարդապետն

14. Կիրակոս Գանձակեցի, «Պատմութիւն Հայոց», Թիֆլիս, 1909 թ., էջ 188:

15. Գարեգին Կաթողիկոս Հովսեփյան, «Յիշատակարանք ձեռագրաց», հատոր Ա, Անթիլիս, 1952 թ., էջ 307:

9. Հ. Ղ. Ալիշան, «Հին հաւատք կամ հեթանոսական կրօնը Հայոց», Վենետիկ, 1910 թ., էջ 395, 404, 414, 434:

10. Հ. Բ. Սարգսյան, «Քննադատութիւն Յովհան Մանգակունտի և իւր երկասիրութեանց վրայ», Վենետիկ, 1895 թ., էջ 197—200:

11. Մ. Արեղյան, «Հայոց հին գրականության պատմություն», հատոր II, Երևան, 1948 թ., էջ 64:

12. Խ. Սամվելյան, «Հայ իրավունքի պատմություն», Երևան, 1939 թ., էջ 75:

13. Վարդան Մեծ, «Պատմութիւն տիեզերական», Մոսկվա, 1861 թ., էջ 159:

Դավթի մականունն Ալալայ ուղի համրակ
 ֆանանայի Արփայութիւն անուն, վասն պէս-
 պէս խոստովանութեանց բանից և պատան-
 մանց եկելոց զգուշութեան, և նա լիապէս
 ասացեալ: — Հարցումն. Եթէ զի՞նչ է որ յա-
 րարածս Աստուծոյ ոմանք սուրբ կոչեցան,
 ոմանք անսուրբ...»: Տեքստը վերջանում է
 թ. 238թ-ում: Ունի 93 գլուխ: Գրիչն է Ստե-
 փանոս: Գրչութեան ժամանակը՝ 12—13-րդ
 դար:

2. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 715 (612): Սկիզբը՝
 թ. 16ա. «Դավթի վարդապետի է կանոնքս: —
 Արդ՝ սկիզբն կանոնաց վասն մկան գրե-
 ցալ...»: Վերջը՝ թ. 22ա: Գրիչն է Մարտի-
 րոս քահանայն, գրչութեան վայրը՝ Պողոս
 անապատը, ժամանակը՝ 13—14-րդ դար:

3. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 839 (758): Սկիզբը՝ թ.
 2ա, կանոնների գլխացանկն է, «Խրատ կա-
 նոնականք» վերնագրով, իսկ բուն տեքստը
 սկսում է թ. 6ա-ում. «Հարցումն պէսպէս
 խոստովանութեամբ բանից և պատանմանց
 եկելոց ի զգուշութիւն, զոր հարցեալ համ-
 րակ ֆանանայ, որոյ անուն Արփայութիւն
 կոչի՝ ԳԴԱՎԻՍ ոմն ֆանանայ գիտեական»: Վերջը՝
 թ. 123բ: Ունի 94 գլուխ: Գրչութեան
 ժամանակն է 14-րդ դար:

4. Վեներաբիլ Մխիթարյանների ձեռագիր
 № 241: Սկիզբը՝ թ. 260բ. «Հարցումն պէս-
 պէս խոստովանութեան բանից և պատան-
 մանց եկելոց ի զգուշութիւն, զոր հարցեալ
 համրակ ֆանանայ, որոյ անուն Արդարու-
 քիւն կոչի՝ ԳԴԱՎԻՍ ոմն ֆանանայ գիտեա-
 կան»: Վերջը՝ թ. 263ա: Գրիչն է Խաչատու-
 րը, գրչութեան վայրը՝ Կապոսի վանք (Եկեղ-
 յաց գավառ), գրչութեան ժամանակը՝ 1495
 թ.:

5. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 2964 (87): Սկիզբը՝
 թ. 171բ. «Հարցումն պէսպէս խոստովա-
 նութեան բանից և պատանմանց եկելոց ի
 զգուշութիւն, զոր հարցեալ համրակ ֆանա-
 նայ, որոյ անուն Արփայութիւն կոչի՝ ԳԴԱՎԻՍ
 ոմն ֆանանայ գիտեական յոյժ»: Վերջը՝ թ.
 234բ: Ունի 101 գլուխ: Գրիչն է Հովհաննես
 հախիկոսյանը, գրչութեան վայրը՝ Կոստանդ-
 նուպոլիս, գրչութեան ժամանակը՝ 1562 թ.:

6. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 3562 (1100): Սկիզբը՝
 թ. 358ա. «Յանկ կանոնգրոց Դավթի ֆանա-
 նայի»: Տեքստի սկզբում՝ թ. 360ա, նոր խո-

սագիր. «Հարցումն պէսպէս խոստովանու-
 րեան բանից և պատանմանց եկելոց ի
 (զ)գուշութիւն, զոր հարցեալ համրակ ֆա-
 նանայ, որոյ անուն Արփայութիւն կոչի՝
 ԳԴԱՎԱՆԱՅ ոմն Դավթի գիտեական»: Վերջը՝
 թ. 422բ: Ունի 98 գլուխ: Գրիչն է Արիստա-
 կես Տարոնացին, գրչութեան ժամանակը՝
 1597—1599 թ. թ.:

7. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 2576: Սկիզբը՝ թ. 160ա.
 «Վասն կծկծի մկան որպէս է կանոնքս»: Վեր-
 յը՝ թ. 166բ: Գրիչն է Գրիգորը, գրչութեան
 ժամանակը՝ 16-րդ դար:

8. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 487 (491): Սկիզբը՝
 թ. 111ա. «Կանոնք, զոր կարգեալ է Դօթի
 գիտեականի ի խնդրոյ ֆանանայի միոջ Ար-
 փայութիւն կոչեցեալ և հարցմունք հոռա պէս-
 պէս հարցմանց և խոստովանութեանց»: Վեր-
 յը՝ թ. 130ա: Ունի 184 գլուխ: Գրիչն է Վար-
 դանը, գրչութեան վայրը՝ Կարմիր վանք, գրչ-
 ութեան ժամանակը՝ 1618 թ.:

9. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 652 (744): Սկիզբը՝ թ.
 88բ. Վասն մկանց հարցմունք և պատաս-
 խանիք: Վերջը՝ թ. 113բ: Ունի 169 մանր
 գլուխներ: Գրիչն է Գրիգոր Կրտնալոր, ժա-
 մանակը՝ 15—16-րդ դար:

10. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 837 (756): Սկիզբը՝ թ.
 203ա. «Խրատ կանոնական սրբոյ վարդա-
 պետին Դավթայ հոգագ(ե)ալ որդա(յ) Ալա-
 կայ վասն մկան անկանելոյ»: Վերջը՝ թ.
 260բ: Ունի 93 գլուխ: Գրիչն է Գոհարիկը,
 գրչութեան ժամանակը՝ 1627—1630 թվա-
 կաններին:

11. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 7060: Սկիզբը՝ թ.
 116ա. «Խրատ կանոնական սրբոյ վարդա-
 պետին Դավթայ հոգիացեալ որդոյ Ալալայ
 վասն մկան անկանելոյ յաղ»: Վերջը՝ թ.
 189բ: Ունի 93 գլուխ: Գրիչն է Զաքարիան,
 գրչութեան վայրը՝ Մոկք, ժամանակը՝ 1628
 թ.:

12. Հայկական ՍՍՌ Պետական մատեն-
 նադարանի ձեռագիր № 835 (754): Սկիզ-
 բը՝ թ. 155ա. «Խրատ կանոնական սրբոյն
 վարդապետին Դավթայ(յ) հոգացե(ա)լ որդոյ
 Ալալայ վասն մկան անկանելոյ...»: Վերջը՝
 թ. 200բ: Ունի 93 գլուխ: Գրիչն է Մարտի-
 րոսը, գրչութեան վայրը՝ Բաղն, ժամանա-
 կը՝ 1652 թ.:

13. Վեներաբիլ Մխիթարյանների մատենա-
 դարանի ձեռագիր № 256: Սկիզբը՝ թ. 193ա.
 «Հարցումն պէսպէս խոստովանութեամբ բա-
 նից և պատանմանց եկելոց ի զգուշութիւն,

գոր հարցեալ համբալ քանակայ, որոյ ա-
նուն Արքայութիւն կոչի, գրաւիք ոմն գիտ-
նական յոյժ...: Վերջը՝ թ. 221ա: Ունի 100
գլուխ: Գրչին է Ավետիս երեցը, գրչութեան
վայրը՝ Կոստանդնուպոլիս, ժամանակը՝
16—17-րդ դար (տես 2. 2. Տաշյանի Զեռա-
գրաց ցուցակը, էջ 656):

14. Հայկական ՍՍԻ Պետական մատենա-
դարանի ձեռագիր № 648 (739): Սկիզբը թ.
78ա. «Դաւիթ վարդապետ Ալօկայ որդի, որ
գրեաց զկանոնական»: Վերջը՝ թ. 136բ: Գրչ-
ութեան ժամանակն է 17-րդ դար:

15. Հայկական ՍՍԻ Պետական մատենա-
դարանի ձեռագիր № 649 (741): Սկիզբը՝ թ.
126բ. «Հարցումն պէսպէս խոստովանութեան
բանից և պատահմանց եկելոց զգոյշութիւն,
գոր հարցեալ համբալ քանակայ, որոյ ա-
նուն Արքայութիւն կոչի՝ գրաւիք ոմն քա-
նակայ գիտնական յոյժ»: Վերջը՝ թ. 181ա:
Ունի 101 գլուխ: Գրչութեան ժամանակն է
17-րդ դար:

16. Հայկական ՍՍԻ Պետական մատեն-
ադարանի ձեռագիր № 931: Սկիզբը՝ թ.
84բ: «Խրատ սրբոյ վարդապետին Դաւթայ
նոգացելոյ որոյոյ Աւաղկայ: Վասն մկան
անկանելոյ յաղ»: Վերջը թ. 166ա: Ունի 93
գլուխ: Գրչութեան ժամանակն է 17-րդ դար:

17. Հայկական ՍՍԻ Պետական մատենա-
դարանի ձեռագիր № 651: Սկիզբը՝ թ. 116բ.
«Հարցումն պէսպէս խոստովանութեան բա-
նից և պատահմանց եկելոց ի զգոյշութեան,
գոր հարցեալ համբալ քանակայ, որոյ ա-
նուն Արքայութիւն կոչի՝ գրաւիք ոմն քա-
նակայ գիտնական յոյժ»: Վերջը՝ թ. 139ա:
Միայն 40 գլուխ: Ընդօրինակված է 1743
թվականից առաջ:

§ 4. Թվարկված 17 ձեռագրերը պատկա-
նում են իրարից զգալապես տարբերվող հինգ
խմբի: Առաջին խմբին պատկանում են
№ 3562 (Արիստակես Տարոնեցու) և № 648
(անանուն գրչի) օրինակները: Այս խմբի ձե-
ռագրերը Դավիթ Ալալիկ որդու կանոնները
պահել են ավելի լրիվ — նրանք ունեն պատ-
վիրատուին ուղղված ընծայականը և մի քա-
նի այլ գլուխներ, որոնք բացակայում են
մյուս խմբերի ընդօրինակություններում:

Երկրորդ խմբին պատկանում են յոթը
ձեռագրեր՝ № 5607 (Ստեփանոս գրչի), № 839
(անանուն գրչի), № 2964 (Հովհաննես Կպիս-
կոպուսի), Վենետիկի № 241 (Խաչատուր գրչի),
№ 649 (անանուն գրչի), Վիեննայի № 256
(Ավետիս երեցի), և № 651 (անանուն գրչի):

Այս խմբի ձեռագրերը շնայած աննշան պա-
կասություններ ունեն, սակայն Դավթի եղած
բոլոր ձեռագրերի մեջ հնագույններն են: Ան-
հավանական չէ, որ այդ ընդօրինակությու-
նների ամենահնագույնը՝ № 5607 ձեռագիրը,
ընդօրինակված լինի հեղինակի կենդանու-
թյան օրոք:

Երրորդ խմբի ձեռագրերը համեմատաբար
նոր շրջանի ընդօրինակություններ են: Այս
խմբի մեջ մտնում են՝ № 7060 ձեռագիրը
(Ջաքարիա գրչի), № 837 ձեռագիրը (Գո-
հարիկ գրչուհու), № 835 (Մարտիրոս գրչի)
և № 9311 (անանուն գրչի): Այս խմբի ըն-
դօրինակությունների տեսքերը մոտենում է
նախորդին:

Չորրորդ խմբի ձեռագրերը երկուսն են՝
№ 715-ը (Մարտիրոս քահանայի) և № 2576-ը
(Գրիգոր գրչի): Երկուսն էլ թերի են, ար-
տագրված են պակասավոր ձեռագրից: Առա-
ջին ձեռագրի գրչին այդ մասին ունի հե-
տևյալ հիշատակագրությունը. «օրինակս
այսպիսի էր»:

Եվ, վերջապես, հինգերորդ խմբին պատ-
կանում են № 487 (Վարդան գրչի) և № 652
(Գրիգոր կրոնավորի) օրինակները: Այս
խմբի ձեռագրերում Դավթի կանոնները խիստ
համառոտված են և կոտորակված. սովորա-
կան 100-ի մոտ կանոններն այս խմբում
դարձվել է առաջնում 184, իսկ երկրորդում՝
169:

§ 5. Կազմել Դավթի կանոնների նշված
հինգ տարբեր խմբերի ընդօրինակություն-
ներից մի համեմատական տեքստ, մենք
գտնում ենք անհնար և աննպատակահար-
մար, որովհետև առանձին խմբի ձեռագրե-
րում կատարված խմբագրական փոփոխու-
թյուններն աչքան մեծ են, որ իրար հետ
համադրելն անկարելի է: Նշված հինգ խմբ-
երից հնագույնը և նախագաղափարին մոտ
եղածը, մեր կարծիքով, առաջին երկուսն են,
սակայն դրանք ևս այնքան են տարբեր-
վում, որ հնարավոր չեղավ նրանցից համե-
մատական տեքստ կազմել: Ուստի և մենք
նպատակահարմար համարեցինք առ այժմ
հրատարակել մեզ հայտնի ձեռագիր ընդօ-
րինակություններից ամենից հնագույնը՝
№ 5607 ձեռագրի ընդօրինակությունը (12—
13-րդ դ.), տեղ-տեղ համեմատելով նույն
խմբի № 839 ձեռագրի տեքստի հետ: Բայց
Դավթի կանոններն ամբողջացնելու նպատա-
կով, № 5607 ընդօրինակության գլուխները
մենք լրացրել ենք երկրորդ խմբի № 3562
ձեռագրի ընդօրինակությամբ:

ԴԱԻԹ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԼԱԿԱՅ ՈՐԴԻ, ՈՐ ԳՐԵԱՑ ԶԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԱԻՐԷՆՍԴՐՈՒԹԻՒՆՆ
ԳԵՂԵՑԿԱՅԱՐՄԱՐՍ ԵՒ ՊԻՏԱՆԱՑՈՒՄ Ի ԽՆԴՐՈՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՄԻՈՋ,
ՈՐՈՒՄ ԱՆՈՒՆ ԷՐ ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆ՝ Ի ՔԱՀԱՔԷՆ ԳԱՆՁԱԿԱՑ

359ր

// ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՆՈՆԳՐՈՑ

- 5 Ի սրբազան խորհրդածութեան, ի հոգոյն նախատեսութեանց տեսնալ երկիւղական զարուկներն եւ ըստ յառաջադրութեան իմաստից, ի հոգի քո կացելոյ երկիւղ Աստուծոյ, ի սէր պատուիրանին յապագայս, զոր հանապաղ ընդունելով զպատուիրանին սէր, զանսխալ մնացելոյ առողջաբար յարգաւանդ եւ յարգիմարար միտս, անխառնապէս, միատեսակ, ահիւ կացեալ, ուստի եւ
- 10 անծնունդ ոչ մնացեալ, Երկնեալ երկ հոգէինք, ծնեալ ապա զփրկականն զբանն ի սատարութիւն բանասիրաց, ի գործնական քաղաքավարութիւն տնաւորեալ՝ նախ զանձինս մատակարարել բարոյական: Եւ երկրորդացն տնտեսել, եւ որպէս կոչեցան խորհրդականք ի խորհուրդ ածելով զանխորհուրդ միտս: Ըստ որում, եւ դուք համբալ ի նոցունց, յայնցանէ ի խորհուրդ ածեալ, որով
- 15 յառաջատես ածեալ եւ լրման ժամու եկեալ, յարաժամ ցուցեր ի քէն ծնունդ փրկական, առեր զսրբազանն կարգ զքաւականն եւ զնորին պահպանականն, զամենակարող, զմշտնջենաբոլոյս եւ զանհատականն, զառնականն աղբիւր զքառավորակ երկնայնոյ զյորովայնաբոլոյս գետն ի նորին հալած եւ մթնափառատ փայլականակալ իմն լուսածին հորոյ // ի կառուցումն մտաց քոց հարեալ,
- 20 ուստի աշխատասիրեցեալ հարցանելոյ զլոբունս մասունս բանի՝ այլոց անտես եղեալ: Եւ ի քէն մանրաքնին տեսեալ եւ իմացեալ, եւ լինէն հարցեալ, եւ իմ ընկեալ զարուկներն մտի ի մասունս հարցական բանիս քո եւ դիւրալուր աւարի, զի ծանիցես եւ խելամուտ լինիցիս եւ հովուեսցես ուղղապէս առաջնորդելով նորոյ ժողովրդեան Տեառն Իսրայէլի: Եւ մի՛ զլսելիս տացես ի լուր
- 25 բանիս, այլ եւ զառնելն յաւթաբեցիս նախ յանձին քում ցուցեալ բանիւ եւ զործով կատարել եւ ախտահետեւ բանիւ ուսուցանել եւ զործով զարկնալին տալ, զի բարիոք լինիցի ի հաճութիւն կամացն Աստուծոյ ամենայն քաղաքավարութիւն կենաց քոց՝ որ ի Քրիստոս Յիսուս:

360ա

Ա. ԹԷ ԱՐԱՐԱՄՔ ԱՄԵՆԱՅՆ ԲԱՐԻ ՆՆ

- 30 Եւ արդ, նախ հարցումն քո այս է՝ եթէ զի՞նչ է, որ յարարածս Աստուծոյ ոմանք սուրբ կոչեցան եւ ոմանք անսուրբ:
- Քանզի Աստուած բարի է եւ ամենայն տուրք բարիք, եւ պարզեք կատարեալք ի բարեբար Հաւրէն իջեալ առ իւր արարածս: Եւ զի ակզբնատիպ բարոյ է Աստուած, ի բարոյ բարի ստեղծան արարածք, որպէս ի լուտոյ՝ լոյս:
- 35 Եւ ետես Աստուած զլոյսն զի բարի է: Եւ ահա բարի են յոյժ ամենայնն, եւ չի՞ք ինչ ի նոսա խոտան ըստ բնութեան: Եւ այս ընտրութիւն յետ յանցանացն Աղամայ Խմուտ յաշխարհս. ոմանք խոտեցան եւ ոմանք ընտրեցան: Որպէս եգ Աղամ անուանս յար ըստ բնութեան ամենայն կենդանեաց, եւ այն անփոփոխելի // անուն գտաւ նոցա, նոյնպէս եւ յետ յանցանացն թոյլ տուեալ նմա ըստ վայելման: Նա ինքն արէնընտրողութեամբ առ ի պէտս իւր բժշկելոյ զկարիս

179ա

40

1. Այս գլուխը վերցված է № 3562 ձեռագրից. մյուս խմբերի ձեռագրերը չեն պահել:

32. A կատարեալ

36. A ըստ բնութեան չի՛ք

- մարմնոյ, որպէս վասն դեղոց հնարեցաւ բնութիւնս՝ ընտրել զաւագտակարսն, նորնպէս ընտրեաց զուտելի եւ զանուտելի կերակուրն՝ նշանակ տուեալ նմա իմաստութեան հոգւոյն, զի ետես գազանս շաղաղակերս թէ անուտելի ան, եւ սողունս թէ խոտելի ան եւ զոր ինքեանք խոտեցին, մարդիկ ոչ ուտեն։ Աստուած արինադրեաց նոցա եւ զոր հաճեցան եւ հաւանեցան ուտել, հաստատեաց Եփրայի իբրեւ զբանջար խոտոյ, զոր ոչ բնական բնութիւնս, ոչ բռնադատեաց Արարիչն բնութեանս, որպէս եւ յաղագս իւր՝ զոր ինչ տպաւորեցին մարդիկ զԱստուած, եւ ոչ եւս էր մի յայնցանէ։ Լոյս կոչեցին աւդ եւ հուր, աղբիւր, գետ։ Նա եւ ի զազանաց իսկ ա//նուն տպաւորեցին նմա եւ յանձն առ՝ թէ եմ եւ այնու անուանէր զինքն անախանձաբար եւ երեւցուցանէ կոչեցեալքն վասն ընդունելութեան, տ՛րչափ եւս առաւել վասն ինքեանց ընտրութեանց յանձն առնոյր հաճութեամբ եւ հաստատէր արինաւք։ Այլ հեթանոսք ո՛չ ընտրեցին զԱստուած ոմնել ի գիտութիւն բնական, ճանաչել զԱրարիչն եւ զարարածս, այլ դարձան պաշտեցին զարարածս եւ ոչ զԱրարիչն, որ է արհնեալ յափտեանս։
- Եւ զոր ինչ նոքա պաշտեցին յանբանիցն, զայն հրամայեաց ուտել, եւ դոր ուտէինն, զայն խոտան եւ պիղծ համարեցաւ։ Զկճղակաւորս եւ զորոճողս պաշտեցին եգիպտացիք, խորհրդաբար արինաւք մեզ հրամայեցաւ ուտել եւ յիւր իսկ սեղանն մատուցանել պատարագս ի պատիւ փառաց նորա։ Եւ զոր նոքայն կերան եգիպտացիքն, անուտելի փղեւ նոցայ մեզ ըստ արինացն, զի անխորհուրդք էին։ // Իսկ սողունք, որ ոչ այսպէս ունին, անուտելիք են եւ նոքա, որպէս եւ զանազանեցան ի թռչնոց աւդականաց եւ ի ջրայնոց՝ մարդկան ընտրութեամբ։ Արդ՝ զոր Աստուած զուգեաց եւ հաստատեաց ըստ բնութեանէ բանի, մարդ ո՛չ կարէ մեկնել։ Եւ զոր մարդ ընտրեաց եւ որոշեաց ի խիղջս մտաց իւրոց, հաճեցաւ Տէր՝ մինչեւ արինադրեաց. ո՛չ նախանձեցաւ զնա զնախանձ արարչութեան իւրոյ ի զանազանել մարդոյն, ախինքն ի սուրբ եւ անսուրբ, քանզի ահա ամենայն բարի են յոյժ եւ չի՛ք ինչ նոսա զանազանութիւն խոտման։ Արդ՝ պիղծ համարեալն ի մէնջ եւ յԱստուծոյ արինադրեալն, եթէ մերձեանամք, պղծիմք եւ պիղծն ի սուրբն մերձեցեալ պղծէ։ Արդ, վասն զի ընտրութիւնն ի մէնջ է եւ արինադրութիւն յԱստուծոյ, վասն այնորիկ ոմանք սուրբ ասին եւ ոմանք // անսուրբ։

Բ. ՎԱՍՆ ՄԿԱՆ ՅԱՂ ԱՆԿԱՆԵԼՈՅ

- Արդ, փոքրագոյն եւ անարգի, գողի եւ կծծի մկան եւ յորմափոր կենդանոյն սկսար զհարցումն քո, այն որ հակառակ ընդ դէմն զինի մեզ ոչ կառաւր եւ պալարակապ երիւարաւք, որպէս փարատնն ընդ դէմ Իսրայէլի, ոչ զինուր
- Եւ սպառազինաւք, այլ առաւել մահուամբ սպառնալ, քան կենդանութեամբ եւ զործովքն առաւել սպառնալիքն հաւատարմանայ նորա, խնամով շրջի որպէս թէ հայցէ ի մահ իւր զվնասն մեր, վասն այնորիկ Երկնչիմք առաւել ի մահուանէ նորա, սպրդող եւ անյայտ է մոտ նորա, որ սա ինքն է մոկն։ Բայց զընդ դէմն նորա զմի ի բազմաց անտի ի զապականեալն ի նմանէ զաղ ասացեր, եւ բարիոք էր հարցումդ, քանզի ամենայն անհամութիւն գոյից նովաւ համեմի։
- Արդ՝ անկեալ ի ներքս ի յաղ մոկնն, գիտեա՛ եղբայր, քանզի է՛ որ պղծի, եւ է՛ որ ոչ, զի ի գոճաց վերայ եթէ սատակեսցի, զայն, որոյ վերայ էրն, նովին ի բաց հանցեն // Եւ որ շուրջ էր զնովաւ՝ լուսացեն եւ այնուհետեւ սուրբ եղիցի առ ի պէտս վարել։ Իսկ եթէ ի լեսածն անկցի ցամաք, եթէ պակաս իցէ շափ

- լզեր շորից կամ հնգից, ամանան ի բաց հանցեն: Իսկ եթէ տասին չափ ի վեր կոյս է, զնոյն որ գրեցաւ չափ, ի բաց հանցեն յայնմանէ եւ զայլն սրբեացեն եւ ամանն ցամաք անաւթ փղիցի: Ապա եթէ թացեալ է, ի բաց հանցեն եւ այս ի դիտնականաց քննեսցի եւ ճշգրտեսցեն: Իսկ եթէ յաղէն մինչդեռ մտլն ի ներքս իցէ և կամ ոչ, յանգէտս որ ընկենուցու ի սպաս եւ ապա գիտացեն, զսպասն հանդերձ պտտկան ի բաց հեղցեն: Ապա թէ կերեալ իցեն, քահանայն հանդերձ ընտանաւն Ը (8) ար. արտաքոյ կացցէ ի սուրբ խորհրդոյն կարգածութեամբ: Իսկ այլ ժողովրդականք հինգ ար, յաւոր ճ (100) ծնդրի ապաշխարեսցեն: Իսկ եթէ որ գիտաց եւ անփոյտ արար աներկեղութեամբ, և (40)
- 95 ար. պահեսցէ ճ (100) ծնդրաւ: Իսկ եթէ յաղախնաց որ փրկուցեալ ի տիկնոջէ
- 182ա // իւրմէ արար զայն, Ի (20) ար. պահեսցէ եւ ամանքն, որ պղծեցան, խորտակեսցին: Իսկ ի շոր մսի վերայ անկեալ, և տվին փետրովն ի բաց ընկեսցեն զերկուսն կամ զերիսն եւ զայլսն լուսացեն: Արդ, որպէս վասն աղոյն գրեցաւ, եղիցի քեզ գիտել եւ վասն շոր մսոյ: Ի սերեկեալ իւղոյ կամ ծեփելոյ, եւ ի
- 100 կարաս գինոյ ծեփեալ եւ անգինի, նոյնպէս յորոյ վերայ գտանիցի սատակեալ, անխտոելի են ամանքն, եւ որ ինչ յամանին է: Ապա եթէ ունայն իցէ ամանն քեկած, ցամաք անաւթ արացեն: Իսկ եթէ թաց անկանիցի, կտորեսցի: Այլ թէ՛ յալիւր կամ ի ցորեան, նոյնպէս արացես որպէս լեւած աղին գրեցան: Իսկ եթէ ի թոնիրն գտանիցի, մի քակեսցի թոնիրն յաղագս այնր, զի անհնարին է պտտրաստութիւն: Ապա եթէ յայրման ժամանակի անկանիցի, յարին
- 105 մի՛ եփեսցեն անդ հաց: Եւ եթէ հաց ի թոնրանն է, // շունք կերիցեն՝ թէ յայնժամն անկցի: Եւ եթէ յայլ կենդանեաց անկցի եւ սատակեսցի, թէ ի սրտոց կամ յանսրտոց, թոնիրն քակեսցի ի հիմանց: Այլ թէ ի թոնդրուր կամ ասկովթ մերձ գտանի, անվնաս են նոքա եւ այլ ամենայնք:
- 182բ

116

Գ. ՎԱՍՆ ՏԱՇՏԻ ԿԱՄ ՏԱՓՈՒՐԿԻ ԿԱՄ ՄՈՐԹԱՂԻ

- Իսկ եթէ ի տաշտ կամ ի տափուրկի եւ յայլ ամանք զինչ եւ իցեն ի գործ լինիցին եւ գտանիցի ի վերայ նոցա, փայտեղէնն քերեսցին եւ հողեղէնքն լուսացին: Իսկ ի ներքս անկեալ փայտն ալրեսցին եւ խեցին խորտակեսցի, իսկ երկաթեղէնք, պղ(ի)նձն, արծաթն, ոսկեղէնք մի՛ խորտակեսցին, այլ ջեւ-
- 116 ցին միայն հորով եւ սուրբ են: Այլ թէ ի վերայ մորթաղի կամ քրձի, յորս իցէ կերակուր ինչ, կամ ձկան, հացի կամ մրգի եւ այլ կերակուր զինչ եւ իցէ, մի՛ խտեսցին, բայց քորձ լուսացի: Իսկ եթէ ի ներքս գտանիցի, տեսցեն թէ շոր է, եթէ խոնաւ, եւ իբրեւ զայս առնէ, զոր // ասեմա: Այլ թէ ի մորթաղին գտանիցի, որ շոր և ցամաք իցէ, յայնր կողմանէ երկոյս լզեր չափ ի բաց ընկեսցեն եւ մասն ինչ աղքատաց տացեն եւ զայլսն հասարակաց կերիցեն, բայց եկեղեցականիցն: Իսկ եթէ դաւար եւ խոնաւ իցէ մորթաղն, խորտակեսցի եւ շունք կերիցեն: Իսկ եթէ ի վերայ ընգոսզոյ գտանիցի, մի խորտակեսցեն, բայց եթէ ի պատենիցն մերկացեալ խեղեփն յամանի, այնպէս արացեն, որպէս աղին և ցորեհոյն եւ ալերն: Այլ թէ ի վերայ ծեծածոյ վամ գելասի գտանիցի,
- 125 ամանքն խորտակեսցին եւ այլքն որ պղծեցան ի նմա: Եթէ յաղաղոյ գտանի, ամանքն խորտակեսցին եւ մորթքն լուսացին, փ պէտս լիցի հասարակաց, բայց չիկեղեցականաց: Ապա թէ դեռևս անաղաղ իցէ, նովին աղաղիցի: Իսկ եթէ ի ցամաք մորթու գտանիցի, ի բաց ընկեսցեն զմորթն: Եւ եթէ ի վերայ // հանդերձ գտանիցի, լուսացեն միայն՝ թէ ասրեղէն իցէ, թէ կտաւեղէն:
- 183ա
- 183բ

90. A զսպասն շի՛

106. A Թորուան

128. A վերայ կրկնվում է

130

Գ. ՎԱՍՆ ՊԻՂՄԵԱԼ ԿԵՐԱԿՐՈՑ

Այլ թէ ի պղծեալ կերակրոց վամ յըմպիւհաց որ յանգէտս կերիցէ կամ ըմպիցէ, քահանայ ութ աւր արտաքոյ վայցէ ի սրբութենէ խորհրդոյ եւ ապա հաղորդեսցի: Աշխարհականք Ե (5) աւր պահեսցեն Ծ (100) ծնդրածութեամբ: Իսկ եթէ գիտութեամբ քիցէ, քահանայն լուծցի ի կարգէն, բայց վասն մարդասիրութեան Աստուծոյ, երկու ամ ապաշխարէ, զմի սրբապահութեամբ, եւ զմի՝ շարաթապահութեամբ: Եւ աշխարհականն ամ մի շարաթապահութեամբ: Նոյնպէս եւ ի շանէ զյաղեալ կերակուր եւ ըմբելի արասցեն, զոր վերադոնն ասացաք ի սատակեալ մկանէ պղծելն:

Ե. ՎԱՍՆ ԿԱՏՈՒԱԿԵՐԻ

140 Թէ վատու յաղեալ ի մորթաղէ, կէս լիդր ի բաց կտրեալ ձգեսցեն եւ մասն
184ա ինչ աղքատաց տայցեն եւ այլն սուրբ եղիցի: // Իսկ ի մկանէ՝ խոր քերեսցի
միայն: Այլ թէ կատու զմուկն բերեալ կերիցէ ի վերայ կարասոյ կամ յալ
անաւթի ի փայտեղէնի եւ հողեղէնի, որպէս գրեցաւ վասն սատակեալ մկան,
ի վերայ կամ ի ներքս արասցեն: Այլ թէ շուն կամ վատու ծնցին յամանի,
145 անաղդ է ամենեւին: Եթէ ի վերայ շոր բանջարի սատակի մուկն, թէ յոլով է,
զվերայն ի բաց հանեալ եւ այլն սուրբ է: Իսկ թէ ի միջոցին է, զողջն ի բաց
ընկեսցեն: Իսկ թէ կաղամբ հոր գտցի, շուրջ զնոսան ի բաց հանցի եւ այլն
անխտտան է: Իսկ եթէ կատու կամ շուն ի ներքս անդ ծնցի, թէ յոլով է բան-
ջարն, զառաւելագոյն ի բաց հանցեն, թէ պակաս՝ զամենն: Իսկ եթէ ստոռ-
150 կեալ գտանի ներքս անդ, մի՝ վերիցի: Բայց շուն եւ վատու ո՛չ է միայն:
184բ այլ ընտրութիւն լիցի որպէս կամին: Այլ մկան մտելոյ յաման կալեալ որ ար-
տաքոյ // սպանցէ, կատու ի ներքո կալեալ կենդանի ի բաց հանեալ կերիցէ,
անխտտելի է ամանն: Եթէ միզիցէ շուն կամ կատու զամանաւ արտաքոյ կամ
155 եղծիցէ զամանաւ, անխտտելի են: Իսկ եթէ ի ներքս լինիցի ապականութիւնքս,
փոքր աման խորտակեսցի, թէ կարաս է բեկ(եալ), ցամաք անաւթ լիցի:

Զ. ՎԱՍՆ ՄԿԱՆ Ի ՀՆՁԱՆ ԱՆԳԵԼՈՑ

Եթէ ի հնձան մուկն անգանիցի եւ յամենայն թաց աման անկեալն խոր-
տակեսցին, այլ վերստին շինեսցին: Ապա թէ ի ցամաքութեան գտցի, ցամաք
սատակեալ շուրջ զտեղեան բացագոյն հանցեն զերեսս կրակապոյն եւ վերըս-
160 տինն նորոգեսցին: Եւ եթէ ի փայտէ ի թացէ նաւ անկանի, խտտեսցի ամենեւին:
Թէ ի ցամաք, յայլ պէտս անցի եւ մի՝ գինոյ վասն սուրբ խորհրդին: Իսկ եթէ
ի քարէ նաւ անկանիցի ցամաք, // առանց գինոյ յորոյ վերայ իցէ զքարն, զայն
ի բաց հանցեն կամ շրջեսցեն եւ զայլ քարինսն քերելով տաշեսցեն եւ այնու-
հետեւ անխիղճ են: Իսկ թէ գինի ունելով նաւն ի ներքս անկանի, գինին հեղ-
165 ցի եւ նաւն քակտի եւ զքարինսն յայլ պէտս առցեն: Ապա թէ անհնար իցէ,
եւ քարինքն թանձր են, զամենայն տաշեսցեն խոր եւ շրջեսցեն եւ վերստին
նորոգեսցեն: Ապա թէ յառաջապատրաստակ ծովն հողով լցեալ լինի, անվնաս
է, Աստուծոյ կամաւք, իսկ եթէ մինչեւ ի վեր կոյս ցկէսն ունայն իցէ, տա-
շեսցի, եւ որ լի է, միայն լուսացի: Իսկ ի վերայ կոյսոյ ողկուզացն գտեալ,
170 նոյն արասցեն, որպէս վասն թացոյ գոլոյն, վերայ գրեցաւ: Ապա եթէ ի տկուժ
գտանի մուկն եւ յանգէտս որ մատուցանէ առ հնձան ամանաւ որ առե(ա)լ
185բ արկանիցէ ի տիկն եւ փ թերան տկոյն հասեալ ամանն ի բաց հանցեն, // զա-

- մանն եւ զմնացեալ գինին, որ ի նա, մի՛ առցեն որպէս անսուրբ խորհրդոյ եւ խորհրդականացն, այլ արտաքոյ վարեսցեն ի պէտս որպէս եւ կամին եւ նաւն սուրբ մնասցէ, իսկ պղծեալ ամանքն ի տկոյն յայնմանէ ամենեւին խորտա-
 175 կեսցին: Բայց քուրդամորթ տկոյն թեթեւագոյն է, քան զայնոսիկ: Եւ գինին եւ հնձանն, այնպէս եղիցին, որ վերագոյնն գրեցաւ Եւ ամանքն, յորս անկաւ գինին, նզովին հանդերձ արտաքոյ ի պէտս վարեսցին, բայց ի սուրբ խոր-
 հրդոյն եւ ի խորհրդականաց նորա, իսկ հերձուցեալ մորթով ամենայն ուրեք
 180 մորթով պղծեալ, ի բաց խոտորեսցին առաւել, քան մկնանգին:

Է. ՎԱՍՆ ՄԿԱՆ ՈՐ Ի ԹՈՆԻՐՆ [ԱՆԿՑԻ]

- Այլ դարձեալ զմկանէ, զի նորայն շար շատ է, քան զամենայն: Թէ ի թո-
 186ա նիր անկանի կամ յայլ անապ, կամ // ի պոյտ եւ ի վերայ նոցա, այլ ինչ ըի-
 նիցի աման, այնոքիկ անվնասք են: Եւ Եթէ ի ներքս յայնր թոնրան կամ յայնր
 186 ամանի, յոր մոսկն իցէ տատակեալ եւ այլ փոքրագոյն ամանք իցեն ի ներքս,
 անվնաս են նոքա, թէ պանրով լինիցի, եւ իւղով եփած եւ թէ մորթաղ, անխո-
 տելի են այնոքիկ: Այլ թէ քարեղէն վամ այլ աման ի բերան կոյս լինիցի
 ի վերայ անաւթոց, որ պղծեալն է, ի բաց հանցին եւ նոքա, իսկ Եթէ ի թի-
 190 վանց կոյս՝ անվնաս է: Այլ թէ մորուլիզ, կամ աւսանդր, կամ աւանջմուտ եւ
 այլ, որ ոչ արինատր զեռունք են, որ են բղիզք եւ անկանիցի ի նոցանէ ի
 կարաս գինոյ կամ ի կաթն կամ ի թան որ յամանի, անխոտելի են այնոքիկ
 ամանաւքն հանդերձ, ապա թէ սիրտն ոչ առնու, մի կերիցէ, զի ազահովին է:

Ը. ՎԱՍՆ ԳԱՅԼԱՌԻ, ՇՆԱՌԻ, ՆԵՏՈՎ ՀԱՐԵԼՈՅ,

Ի ՓՈՍ ԱՆԿԵԼՈՅ ԵՒ ԱՅԼՆ

- // Այլ վասն գալառի եւ շնառի, եթէ կենդանի ըմբռնե(ա)լ գենցեն, ի պէտս
 186բ ածցեն, անխոտան (է), բայց եկեղեցականաց եւ ի քահանայիցն: Եւ ի հաղորդա-
 կանաց նոյնպէս: Եւ նետահարեալ զորսն եւ եթէ ի գուր ըմբռնեալ առանց շնչի
 գտեալ, մի վերիցեն եւ մի ամենեւին հոսալ լինիցին: Այլ ի քահանայից եւ ի
 200 կանանց մի՛ իշխեսցեն որս առնել: Ապա թէ գտցի որսացեալ, մի՛ իշխեսցեն
 զենուլ, ապա թէ յանդգնեալ զենցեն, շունք կերիցեն: Իսկ ձուկն որսացեալ
 ի քահանայէ վերիցեն, որպէս վասն վայրի կենդանաց գրեցաւ եւ ընդանի
 կենդանեացն է:

Թ. ՎԱՍՆ ՍՈՒՐԲ ԱՆԱՍՆՈՅ, ՈՐ Ի ԾՆՈՒՆԴՆ ՄԵՌԱՆԻ

- Այլ ի սուրբ եւ յուտելի կենդանեաց թէ ի ծնունդս մեռանի, մի՛ խոտա-
 205 ցեն, ուստի եւ չէ՛ պարոտ քահանայից ճաշակել, բայց եթէ ազահեալ կերիցէ,
 Ը (8) աւր կարգա(լուծու)թեամբ մի պատարագեսցէ: Նոյնպէս թէ ձեռն ոք
 187ա ածեալ զերձուցանել զծննդա(կանն) // եւ դարձեալ մեռցի, մի՛ խոտեացի, այլ
 հասարակ կերիցեն, բայց յեկեղեցականաց: Եթէ մորթեալ գտանիցեն ի նմա
 210 մնունդ շնչով, մի կերիցեն, զի որկորամուլութիւն է: Ապա եթէ ի շափ հասեալ,
 յորմէ եւ ի ծնունդս մեռանի, որ ծնաւն զնա, կենդանոյն առեալ արտաքոյ զեն-
 ցեն, թէ ի պէտս բերցեն, լինի եւ ոչ խոտի:

185. A Թորուան

188. A քարեղայն

Ժ. ՎԱՍՆ ԱՅԼԱԶԳՈՅ ԶԿԵՐԱԿՈՒՐ ՄԵՐ ԸՄԲՈՆԷ

Այլազգոյ ի ձեռն առեալ հաց մի՛ ուտիցեն և զթերթմալալ գինին կա՛մ
 215 զջուր մի՛ ըմբիցեն: Զարկեալն ի ներս զթերթմալն նորա, նոյնպէս և ձեռին
 նորա մերձեցելոյ ի ներքս, քահանայք մի՛ արթցեն և մի՛ սրբութիւն անդ մա-
 տուցեն: Եւ եթէ յալով իցէ, արտաքոյ ի պէտս բերցեն, իսկ եթէ սակաւ՝ ի բաց
 հեղցի: Նոյնպէս թէ կաթն կամ թէ թան՝ ի բաց եւս հեղցի: Ապա թէ ի միջ
 կամ ի սրտիւր կամ յիւղ ըմբռնեալ իցեն, զըմբռնեալն կտրեսցեն և ի բաց
 220 հանցեն և զայլն լուացեն և կերիցեն: Իսկ զսուեալն ի նոցանէ մի՛ կերիցեն՝
 187բ զհաց, զսկաւիւր, զմիս, զխաւարտ, // զխաղող, զգինի, քայց յալնցանէ, որ
 կտնւտին են՝ ընդույզ, նոտնն, խաղաղակ և այլք այսպիսիք, և այնոքիկ, որ
 ի պէտս մարմնոյ բժշկութեան վարեն, քայց ի թիրախաց, եւս պիղծ դեղոց:

ՅԱ. ՎԱՍՆ ԱՅԼԱԶԳԵԱՅ, ՈՐ ԶԱՅԳԻ ՔԱՂԻՑԵՆ

225 Այլազգի թէ քաղիցէ ձեռաւք, մանաւանդ թէ կտխիցեն զհնձան և բերա-
 նաւ կտրեալ՝ զողկուղն եւ զմնացորդս ի ներքս ձգիցեն: Արդ՝ զկտխեալն ա-
 մենեւին մի՛ ածիցեն ի պէտս ումեք ի քրիստոնէից, քայց թէ ծանուցեալ նոցա
 վաճառեցեն ի նոսա, իսկ զքաղեալն զձեռաւք և զմնացեալն ի վերմանէ՝ ըն-
 կեցեալ ի ներքս, քահանայք ամենեւին մի՛ ըմպիցեն և մի՛ սրբութիւն անդ
 230 մատուցեն, քայց արտաքոյ որպէս կամին՝ վարեսցեն:

ՅԲ. ՎԱՍՆ ԶԱՄԱՆ ՆՈՅԱ Ի ՊԷՏՍ (ՄԵՐ ԱՄԵԼ)

Այլ ի նոցանէ զամանն փորձեալ ի պէտս մեր առնուլ մեզ ամենեւին ոչ
 է մարթ: Եւ թէ ի նոցանէ կերակուր կամ միս յաման մեր մերձեցեալ, խոտելի
 է ամենեւին: Իսկ եթէ վերեալ հաց յամանի մերում, զմի անգամ // լեալն հար-
 235 կաւոր լուացեալ ի պէտս ածցի: Ապա թէ սովորութեամբ բազում անգամ ան-
 հոգացեալ զնոյն արացեն, ի բաց խորտակեցի և մի՛ ածցեն ի պէտս: Եւ
 եթէ զձեռն իւր յալեր մերձ հասուցեն, մի՛ խոտեցի հասարակաց, քայց ի
 սուրբ խորհրդին մի՛: Եթէ ի ցորեան՝ անխոտելի է նա, թէ եւ ի նոցանէ՝ առնու-
 ցումք ցորեան, քայց ալիւր ի նոցանէ խոտելի է, քայց թէ հարկ-լինիցի, զաւ
 240 ի սուրբ խորհրդոյն, այլ ի պէտս վարել:

(Շարունակելի)